МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ

І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Соціальної роботи та реабілітації

(назва кафедри)

_____ **Сопівник І.В.**

(підпис) (ПІБ)

“___” _____2026 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ БАКАЛАВРА)

на тему «Соціальна робота з підлітками в надзвичайних ситуаціях »

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Гарант освітньої програми

доктор пед. наук, професор _____ Осадченко І.І.

(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

(Керівник дипломного проєкту бакалавра)

канд. філос.наук, доцент _____ Чекаль Л.А.

(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Виконав _____ Якуба-Бондар С.М.

(підпис) (ПІБ студента)

КИЇВ-2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСТИТЕТ БІОРЕСУРСІВ

І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

соціальної роботи та реабілітації

Сопівник Ірина Віталіївна докт.пед.наук, професор _____ Сопівник І.В.

(підпис) (ПІБ)

“____” _____2025 р.

З А В Д А Н Н Я

на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту

(на виконання дипломного проєкту бакалавра студента)

Якуби-Бондар Світлани Миколаївни

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи (дипломного проекту бакалавра) **«Соціальна робота з підлітками в надзвичайних ситуаціях»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від “27” жовтня 2025р. №_____

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру 24 квітня 2026 р.

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи (дипломного проекту бакалавра):

Нормативні матеріали щодо підтримки молоді та молодих сімей; Концепція національного виховання молоді; наукова довідникова література щодо проблематики дослідження; методика «Розподіл ролей у сім’ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська)

Перелік питань, які потрібно розробити:

Теоретичні засади соціальної підтримки підлітків у контексті надзвичайних ситуацій.

Методологічний інструментарій та типологія кризових ситуацій у соціальній роботі з підлітками.

Практичні аспекти та прикладний аналіз соціальної допомоги підліткам в кризових умовах.

Визначення ефективних методів та інструментів соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях

_____

Перелік графічних документів (за потреби):

_____

_____

_____

_____

Дата видачі завдання "_____"_____2026 р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

(Керівник дипломного проєкту бакалавра) _____ Чекаль Л.А.

(підпис) (прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____ Якуба-Бондар С.М.

(підпис) (прізвище та ініціали студента)

ЗМІСТ

ВСТУП……..…….5-9

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ У КОНТЕКСТІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ …… 10-25

1.1. Феноменологія надзвичайних ситуацій: поняття, види та особливості 10-15

1.2. Психосоціальні особливості та паттерни поведінки підлітків у надзвичайних ситуаціях……..…..……...…...……...…..…….. 15-17

1.3. Особливості соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях.17-20

1.4. Методологічний інструментарій та типологія кризових ситуацій у соціальній роботі з підлітками…….……20-23

Висновки до розділу 1…….……24-25

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ У КРИЗОВИХ УМОВАХ…26-41

2.1. Аналіз типології та специфіки надзвичайних ситуацій за участю підлітків……...…….……..……...…….26-30

2.2. Професійна діяльність соціальних працівників у контексті підтримки підлітків під час надзвичайної ситуації……..… 30-33

2.3. Методологія та інструментарій екпертного опитування фахівців соціальної сфери……...…….……..……...…….....33-37

2.4.Дескриптивний аналіз кейсів соціального супроводу підлітків у кризових обставинах……37-39

Висновки до розділу 2……39-41

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ……...……41-50

3.1. Компаративний аналіз теоритичних моделей та прикладного досвіду соціальної підтримки у кризових умовах……..…. 41-43

3.2. Визначення ефективних методів та інструментів соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях…….43-45

3.3. Верифікація та систематизація ефективного інструментарію соціальної роботи з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій……...…. 46-48

Висновки до розділу 3…….….48-50

ВИСНОВОК…….50-52

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……53-56

ДОДАТКИ……57-61

ВСТУП

Оскільки підлітковий вік є критичним етапом розвитку людини, соціальна робота з цією категорією вимагає особливої уваги. У моменти надзвичайних ситуацій, як-от війни чи стихійні лиха, підлітки опиняються в зоні підвищеного ризику через брак життєвого досвіду та внутрішніх ресурсів. Мета даного дослідження полягає у вивченні практичних аспектів допомоги підліткам у кризових умовах, аналізі результативності поточної роботи та розробці практичних рекомендацій для її модернізації.

Актуальність дослідження обумовлена зростаючою кількістю надзвичайних ситуацій в сучасному світі та необхідністю підтримки підлітків у таких складних ситуаціях. Серед надзвичайних ситуацій можуть бути природні катастрофи, терористичні акти, війни, насильство та інші, які можуть вплинути на здоров'я та розвиток підлітків.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність соціального супроводу підлітків у надзвичайних ситуаціях (НС) та розробити рекомендації для підвищення якості такої роботи.

Завдання дослідження:

- Окреслити теоретичні засади роботи з підлітками в умовах НС, враховуючи їхні вікові особливості та специфіку реагування на стрес.
- Визначити найбільш ефективні форми та технології соціального втручання в кризових умовах.
- Класифікувати основні види надзвичайних ситуацій, у яких опиняються сучасні підлітки.

- Провести критичний аналіз поточної діяльності фахівців соціальної сфери щодо підтримки підлітків у зоні ризику.

Об’єкт дослідження: соціальна робота з підлітками в контексті подолання наслідків надзвичайних ситуацій.

Предмет дослідження: сукупність характеристик підліткової вразливості, а також форми, методи та соціальні технології, спрямовані на стабілізацію та адаптацію цієї категорії населення в екстремальних умовах.

Методологія дослідження. У даному дослідженні будуть використовуватися такі методи дослідження:

- **Теоретико-аналітичний метод:** застосовано для опрацювання наукових джерел та нормативно-правової бази, що дозволило систематизувати теоретичні підходи до соціальної підтримки підлітків у кризових умовах.
- **Емпіричні методи:** реалізовані через **експертне опитування** фахівців соціальної сфери та **метод Case Study** (аналіз конкретних випадків). Це дозволило отримати практичні дані про специфіку допомоги підліткам безпосередньо в зонах надзвичайних ситуацій.
- **Компаративний (порівняльний) аналіз:** використаний для зіставлення вітчизняних та зарубіжних стратегій соціального захисту молоді, виявлення кращих світових практик.
- **Статистичний метод:** задіяний для обробки кількісних показників щодо масштабів НС, їхнього впливу на підліткове середовище та моніторингу наслідків кризових подій.
- **Метод системного аналізу:** дозволив розглянути соціальну роботу з підлітками як цілісну структуру, що перебуває у тісному взаємозв’язку з

іншими інститутами суспільства та загальною системою соціальної безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у здійсненні першої в Україні цілісної спроби теоретико-прикладного аналізу соціального супроводу підлітків у контексті надзвичайних ситуацій (НС). У роботі вперше інтегровано фундаментальні наукові засади з практичним досвідом реагування на кризові події, що безпосередньо впливають на молодь. Особливу увагу приділено диференціації підлітків як специфічної соціальної групи, чия вразливість перед екстремальними викликами вимагає розробки унікальних стратегій соціальної підтримки та мінімізації довгострокових деструктивних наслідків для їхнього розвитку.

Структура дипломної роботи: Робота складається із трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 61 сторінка.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВУ КОНТЕКСТІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.

1.1. Феноменологія надзвичайних ситуацій: поняття, види та особливості

Феномен надзвичайної ситуації (НС) у сучасній науковій літературі та нормативно-правовій базі розглядається як багатогранне явище, що характеризується раптовістю, масштабністю негативного впливу та необхідністю залучення екстрених ресурсів для ліквідації наслідків. У загальному розумінні, НС — це специфічний стан функціонування суспільства, що виникає внаслідок природних катастроф, техногенних аварій, соціально-політичних конфліктів, епідемій або інших небезпечних подій. Такі ситуації створюють реальну загрозу для життя, здоров'я людей, їхнього майна та цілісності навколишнього середовища.

Класифікація та рівні небезпеки.

Надзвичайні ситуації розрізняються за походженням, характером перебігу та масштабами наслідків. Вони охоплюють широкий діапазон подій:

Локальні та об’єктові: події місцевого значення, такі як побутові пожежі або поодинокі аварії на дорогах.

Масштабні та катастрофічні: події, що мають руйнівний вплив на великі території — стихійні лиха (землетруси, повені), вибухи на хімічних підприємствах, авіакатастрофи або терористичні акти.

Важливим аспектом є рівень готовності соціуму до цих викликів, оскільки ефективне управління ризиками безпосередньо впливає на рівень безпеки населення.

Циклічність управління в умовах НС.

Система управління надзвичайними ситуаціями є комплексним процесом, який традиційно поділяється на три критичні етапи:

Попередження (превенція): На цьому етапі органи влади та місцевого самоврядування здійснюють постійний моніторинг потенційних загроз. Ключовими заходами є проведення навчань, розробка планів евакуації, цифровізація інформаційних порталів для швидкого доступу громадськості до інструкцій безпеки.

Реагування: Безпосередня фаза ліквідації наслідків, де служби екстреної допомоги, правоохоронці та медики виконують невідкладні дії з порятунку людей та локалізації джерела небезпеки.

Відновлення: Етап стабілізації, на якому державні та громадські організації працюють над відновленням соціальної інфраструктури, наданням гуманітарної допомоги та залученням міжнародних партнерів для мінімізації довгострокових збитків.

Аналіз трактувань поняття «надзвичайна ситуація»

У науковому та юридичному дискурсі існує кілька ключових підходів до визначення НС, що зумовлено специфікою завдань різних інституцій:

Нормативно-правовий підхід (Україна): Згідно з Концепцією захисту населення (2018 р.), НС трактується як подія, що виникла внаслідок природних, техногенних чи соціально-політичних чинників і загрожує інтересам населення та держави. Аналогічне бачення підтримує Генеральна дирекція цивільного

захисту МВС України, наголошуючи на обов'язковій необхідності негайних владних заходів для ліквідації таких ситуацій.

Гуманітарний підхід (ООН): Міжнародна спільнота робить акцент на порушенні звичного ритму життя. За визначенням ООН, НС — це небезпечна подія, що веде не лише до матеріальних збитків, а й до дезорганізації соціальних зв'язків у суспільстві.

Ресурсний підхід (NIST, США): Національний інститут стандартів та технологій США визначає НС через кризу ресурсів, коли масштаби події перевищують звичайні можливості стандартних служб реагування.

Практико-орієнтований підхід: Дослідницькі центри, як-от «Стіна», акцентують на серйозності наслідків для навколишнього середовища, виділяючи теракти як окрему категорію сучасних загроз.

Узагальнюючи наведені дефініції, можна стверджувати, що надзвичайна ситуація — це завжди екстремальний виклик стабільності, який потребує злагодженої координації, високої кваліфікації персоналу та міцної матеріально-технічної бази. Для соціальної роботи з підлітками розуміння цих етапів є фундаментальним, адже кожен з них вимагає специфічних методів соціально-психологічної підтримки залежно від фази розвитку кризи. Надзвичайна ситуація (НС) - це подія або ситуація, що виникає в результаті природних катастроф, техногенних аварій, соціально-політичних конфліктів, епідемій та інших подій, які можуть становити загрозу для життя, здоров'я, майна та навколишнього середовища.

Надзвичайні ситуації можуть мати різний рівень небезпеки та наслідки, від місцевих подій, таких як пожежі, аварії на дорозі або в нафтопереробному заводі, до великих катастроф, таких як стихійні лиха, вибухи на заводах хімічної промисловості, авіакатастрофи або терористичні акти.

Правильна підготовка до НС та ефективне управління ними є дуже важливими завданнями для забезпечення безпеки населення та зменшення ризиків в разі небезпечних подій .

Управління надзвичайними ситуаціями включає в себе такі етапи, як попередження, реагування та відновлення після НС.

На етапі попередження, органи державного управління та місцевого самоврядування повинні проводити роботу з моніторингу потенційно небезпечних ситуацій, попередження населення та підготовки до можливих надзвичайних подій. Це включає проведення навчань, викладання інформації на порталах державних органів та забезпечення громадськості доступом до неї.

На етапі реагування, служби надзвичайних ситуацій, правоохоронні органи та інші відповідні служби проводять невідкладні дії з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, забезпечення безпеки населення та організації допомоги постраждалим.

На етапі відновлення, владні структури та громадські організації забезпечують відновлення економічної та соціальної інфраструктури, організацію допомоги потерпілим та роботу з міжнародними партнерами з метою мінімізації наслідків НС.

Усі ці етапи вимагають відповідального та координаційного підходу, високої кваліфікації персоналу та належної матеріально-технічної бази для ефективної роботи в умовах надзвичайних ситуацій.

Трактування поняття "надзвичайні ситуації" може відрізнятися в залежності від автора та контексту, в якому використовується це поняття. Нижче наведено декілька прикладів таких трактувань:

Згідно з Концепцією захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, затвердженою Указом Президента України від 14 листопада 2018 року, надзвичайна ситуація - це "подія або ситуація, що виникла в результаті природних катастроф, техногенних аварій, техногенних катастроф, соціально-політичних конфліктів, епідемій та інших небезпечних подій, що становлять загрозу для життя, здоров'я та майна населення та держави".

За визначенням Організації Об'єднаних Націй (ООН), надзвичайна ситуація - це "несподівана та небезпечна подія, яка виникає в результаті природного катастрофічного явища, технічної аварії, епідемії або іншої небезпечної ситуації, яка може призвести до загибелі або травмування людей, матеріальних збитків та порушення звичного життя спільноти чи суспільства в цілому".

Згідно з Генеральною дирекцією цивільного захисту та оперативного реагування Міністерства внутрішніх справ України, надзвичайна ситуація - це "подія (або сукупність подій) небезпечного або катастрофічного характеру, яка виникла внаслідок природних катастроф, техногенних аварій, техногенних катастроф, соціально-політичних конфліктів та інших подій, що становлять загрозу для життя, здоров'я та майна населення та потребують негайних заходів з боку влади для їх ліквідації та наслідків".

За визначенням Центру гуманітарних досліджень та практик "Стіна" надзвичайна ситуація - це "подія, що виникає внаслідок стихійного лиха, техногенної катастрофи, теракту або іншої події, яка призводить до серйозних наслідків для людей, майна та навколишнього середовища".

За визначенням Національного інституту стандартів та технологій США (NIST), надзвичайна ситуація - це "ситуація, коли реакція на винятковий подію,

таку як натуральний лихо, техногенна аварія, теракт або інша подія, перевищує звичайні можливості звичайних служб та ресурсів".

Отже, поняття надзвичайних ситуацій може мати різні визначення в залежності від автора та контексту використання. Однак, усі визначення згадують, що надзвичайна ситуація - це подія або ситуація, що становить небезпеку для життя, здоров'я та майна населення та потребує негайних заходів з боку влади для їх ліквідації та наслідків .

1.1 **. Психолого-поведінкові особливості підлітків у деструктивних умовах надзвичайних ситуацій**

Аналіз поведінкових реакцій підліткового сегмента населення в умовах надзвичайних ситуацій (НС) потребує врахування специфіки їхнього психофізіологічного розвитку. Підлітковий вік є періодом інтенсивної трансформації, де поєднуються прагнення до автономії та висока психологічна вразливість. У кризових обставинах ці характеристики стають визначальними факторами, що формують стратегію виживання або, навпаки, деструктивну поведінку.

Ключові детермінанти, що визначають специфіку поведінки підлітків у НС:

Когнітивна вразливість та обмеженість досвіду. Через дефіцит життєвих навичок підлітки часто демонструють нездатність адекватно прогнозувати наслідки розгортання небезпечних подій. Відсутність чітких алгоритмів дій у стресових умовах призводить до дезорієнтації, що заважає вчасному прийняттю заходів самозахисту.

Схильність до необдуманого ризику (віктимність). Специфіка нейробіологічного розвитку в цей період часто зумовлює ігнорування реальних

загроз заради самоствердження. Підлітки можуть демонструвати поведінку, яку дорослі сприймають як недбалість, хоча насправді це є проявом несформованого механізму оцінки довгострокових ризиків.

Криза довіри та прагнення до емансипації. Традиційне для цього віку заперечення авторитету дорослих може стати фатальним у момент НС. Відмова слідувати інструкціям рятувальників або батьків часто є не актом непослуху, а підсвідомим намаганням зберегти контроль над ситуацією через опір зовнішньому тиску.

Емоційна лабільність. Висока чутливість до стресорів зумовлює амплітудні коливання настрою — від апатії до панічних атак. Емоційний фон підлітка в умовах катастрофи є вкрай нестабільним, що безпосередньо впливає на когнітивну здатність слідувати правилам безпеки.

Груповий конформізм. Реакція підлітка в НС часто є дзеркальним відображенням дій його референтної групи. Якщо лідер групи обирає деструктивну стратегію, інші члени з високою ймовірністю наслідуватимуть її, навіть усвідомлюючи небезпеку.

Типологія поведінкових стратегій підлітків у кризових станах:

Пасивна (регресивна) модель: Характеризується відчуттям тотальної безпорадності, заціпенінням (ступором) та очікуванням зовнішнього порятунку. Підліток стає об’єктом, а не суб’єктом дій, що значно ускладнює процес евакуації.

Агресивно-екстернальна модель: Психологічний захист спрацьовує через вихід гніву на оточуючих. Це може проявлятися у конфліктах із фахівцями, нищенні майна або пошуку «винних». Часто така агресія є прихованим проявом глибокого страху та болю від втрати.

Адаптивно-соціальна модель: Свідомий пошук підтримки та здатність до мобілізації. Такі підлітки швидко інтегруються в систему допомоги, шукають контактів із волонтерами або професійними службами, демонструючи високий рівень резильєнтності (психологічної стійкості).

Психопатологічні ризики та наслідки НС для підліткової психіки:

Тривалий вплив екстремальних факторів часто провокує розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Симптоматика може бути як соматичною (головний біль, порушення сну, виснаження), так і психоемоційною (тривожність, депресивні стани, флешбеки). У найбільш складних випадках, зокрема при втраті близьких або соціальних зв'язків, виникає ризик автоагресивної поведінки: від селфхарму (самоушкодження) до суїцидальних намірів.

Роль соціальної роботи та підтримки:

Соціальний супровід підлітків у зоні НС має базуватися на принципах парсипації (залучення). Важливо не просто надавати допомогу, а делегувати підліткам частину відповідальності: залучати до волонтерства, навчання першій допомозі, планування заходів безпеки. Це дозволяє нівелювати відчуття безпорадності та трансформувати деструктивну енергію в корисну соціальну дію.

Отже, соціальному працівнику необхідно сприймати поведінку підлітка не як набір випадкових реакцій, а як складний механізм адаптації до ненормальних обставин. Тільки комплексний підхід, що поєднує емоційну підтримку, практичне навчання та залучення до активної діяльності, може забезпечити успішну реабілітацію підлітка після пережитої надзвичайної ситуації.

1.2 . Психосоціальні особливості та паттерни поведінки підлітків у надзвичайних ситуаціях

Вивчення поведінкових патернів підлітків у надзвичайних ситуаціях (НС) потребує аналізу перетину їхнього вікового психофізіологічного стану та зовнішніх екстремальних тригерів. У цей період особистість перебуває в стані «соціального мораторію», де кожна значуща подія може стати як фактором гартування (резильєнтності), так і причиною глибокої дезадаптації.

Психосоціальний профіль підлітка в умовах кризи.

Психосоціальна динаміка підлітка в НС визначається декількома специфічними суперечностями:

1. Когнітивний дисонанс між загрозою та відчуттям безсмертя. Через несформованість префронтальної кори мозку, підлітки схильні недооцінювати реальні ризики, що породжує патерн «демонстративної безстрашності».
2. Потреба в приналежності vs Потреба в автономії. У момент катастрофи підліток одночасно потребує захисту сім'ї та відчуває імпульс діяти самостійно, часто ігноруючи заходи безпеки, щоб довести свою дорослість.
3. Загострена реактивність. Будь-яка зовнішня загроза сприймається через призму особистої вразливості, що призводить до гіперболізації наслідків події.

Типові патерни поведінки у надзвичайних ситуаціях

Поведінка підлітків у момент і після НС зазвичай класифікується за наступними домінуючими моделями:

- Патерн «Героїзації та ризику»: Намагання подолати страх через гіперактивність. Підлітки можуть намагатися допомагати рятувальникам

без належного захисту або здійснювати необачні вчинки, щоб заслужити авторитет у групі.

- Патерн «Ескапізму та дисоціації»: Психологічна відсутність або заглиблення у віртуальний простір (гаджети, ігри) як механізм захисту від травматичної реальності. Це часто сприймається дорослими як байдужість, хоча є формою глибокого стресу.
- Патерн «Регресії»: Повернення до дитячих форм поведінки (потреба постійно бути поруч із батьками, плаксивість, втрата навичок самообслуговування). Це свідчить про вичерпання внутрішнього ресурсу адаптації.
- Патерн «Групової ідентифікації»: Підпорядкування своїх дій лідеру підліткової мікрогрупи. У НС цей патерн може бути як конструктивним (колективна допомога), так і деструктивним (мародерство, спільні панічні атаки).

Чинники, що впливають на формування поведінкових реакцій

На вибір конкретного патерну впливають наступні змінні:

- Досвід попередніх травм: Підлітки, які раніше переживали втрати або насильство, мають нижчий поріг стресостійкості.
- Рівень соціальної інтеграції: Наявність підтримки з боку вчителів, друзів або соціальних працівників нівелює прояви агресивних патернів.
- Інформаційне середовище: Надмірний вплив медіа-контенту про катастрофу може посилювати патерн тривожності та «вторинної травматизації».

Гендерні аспекти психосоціальних реакцій

Дослідження свідчать про певну диференціацію: хлопці частіше демонструють екстерналізацію стресу (агресія, деструктивні дії), тоді як дівчата схильні до інтерналізації (депресивні стани, соматизація болю, самозвинувачення).

Висновки до розділу:

Психосоціальні особливості підлітків у НС не є статичними. Вони являють собою динамічний процес адаптації, де поведінкові патерни слугують індикаторами внутрішнього стану. Соціальна робота повинна бути спрямована на трансформацію деструктивних патернів (агресія, ескапізм) у конструктивні (соціальна активність, взаємодопомога), спираючись на природну потребу підлітка бути значущою частиною суспільства навіть у найтемніші часи.

1.4. Методологічний інструментарій та типологія кризових ситуацій у соціальній роботі з підлітками.

Методи та технології соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях:

Групова робота - Робота з підлітками в групі може бути ефективним методом соціальної роботи. Групова робота дозволяє залучити до участі у підготовці до надзвичайних ситуацій не тільки підлітків, але й їхніх батьків та інших членів громади. Це також дозволяє підтримувати взаємодію та співпрацю між учасниками групи.

Ігрові технології - Ігрові технології можуть допомогти підліткам зрозуміти, як діяти в надзвичайних ситуаціях, а також навчити їх правилам безпеки та іншим важливим навичкам. Наприклад, симуляції надзвичайних ситуацій або рольові ігри можуть допомогти підліткам навчитися правильно діяти та приймати рішення в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Консультування - Консультування може бути ефективним методом соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях. Консультування може допомогти підліткам зрозуміти їхні емоції та побоювання, а також надати їм конкретні поради та стратегії поведінки у надзвичайних ситуаціях.

Відкрите спілкування - Відкрите спілкування з підлітками може допомогти створити довіру та зробити їх більш відкритими та сприйнятливими до порад та інструкцій в разі надзвичайних ситуацій. Важливо, щоб дійти до ефективного відкритого спілкування, соціальний працівник повинен дотримуватися етичних принципів та використовувати методи активного слухання та емпатії.

Використання технологій - Використання технологій може допомогти зробити соціальну роботу з підлітками в надзвичайних ситуаціях більш ефективною та доступною. Наприклад, веб-сайти, додатки та соціальні медіа можуть бути використані для поширення інформації про надзвичайні ситуації та рекомендації щодо підготовки до них. Відеоконференції та інші онлайн-інструменти можуть допомогти в організації консультацій та спілкування з підлітками та їхніми батьками.

Співпраця з іншими спеціалістами - Соціальний працівник може співпрацювати з іншими спеціалістами, такими як психологи, лікарі, вчителі та інші професіонали, щоб забезпечити комплексний підхід до підлітків в надзвичайних ситуаціях. Це може допомогти забезпечити необхідну підтримку та ресурси для підлітків та їхніх батьків.

Загалом, соціальна робота з підлітками в надзвичайних ситуаціях потребує використання різноманітних методів та технологій. Групова робота, ігрові технології, консультування та відкрите спілкування можуть бути ефективними методами, а використання технологій та співпраця з іншими спеціалістами можуть допомогти забезпечити комплексний підхід до роботи з підлітками в

надзвичайних ситуаціях. Крім того, важливо пам'ятати про індивідуальні потреби та особливості кожного підлітка та забезпечувати емоційну та практичну підтримку.

Також, соціальний працівник повинен бути готовий до роботи в різних надзвичайних ситуаціях та мати необхідні знання та навички в галузі безпеки та першої допомоги. Важливо також мати досвід роботи з підлітками та знати особливості їхнього розвитку та поведінки у різних вікових групах.

Підлітки можуть потрапляти в різноманітні надзвичайні ситуації, які можуть виникнути у різних сферах їхнього життя. Нижче описані деякі з найбільш типових надзвичайних ситуацій, в яких можуть опинитися підлітки:

Травматичні події: до цієї категорії належать аварії на дорозі, пожежі, природні катастрофи, напади та інші події, що можуть призвести до серйозних травм та стресу.

Домашнє насильство: це може включати фізичне, емоційне або сексуальне насильство, які діти можуть стати свідками або жертвами.

Наркотична залежність: підлітки можуть опинитися під впливом наркотиків, які можуть негативно впливати на їхнє здоров'я, поведінку та майбутнє.

Порушення закону: підлітки можуть зіткнутися з поліцією та правоохоронними органами через порушення закону, наприклад, через крадіжки, грабежі, насильство та інші злочини.

Сімейні конфлікти: це може включати розлучення батьків, сімейні суперечки та інші негативні сімейні ситуації, які можуть вплинути на емоційний стан та поведінку підлітків.

Ментальні та емоційні проблеми: підлітки можуть стикатися з різними психологічними проблемами, такими як депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад та інші.

Іншою надзвичайною ситуацією, в якій можуть потрапляти підлітки, є наркотична залежність. Підлітки можуть експериментувати з наркотиками, щоб відчути нові відчуття або втекти від проблем у своєму житті. Однак це може призвести до серйозних наслідків, включаючи фізичну та психічну залежність, порушення здоров'я, втрату інтересів, проблеми зі здоров'ям, зниження успішності у школі та суспільно-небезпечну поведінку.

Також підлітки можуть потрапляти в небезпечні ситуації через свої дії, наприклад, коли вони необачні на вулиці, користуються небезпечними інструментами або займаються ризикованою поведінкою. Наприклад, підлітки можуть потрапляти в аварії через нерозумну поведінку на дорозі, або отримати серйозні травми під час занять екстремальними видами спорту.

Крім того, підлітки можуть стати жертвами насильства, в тому числі домашнього насильства або насильства в школі. Це може призвести до серйозних фізичних та психологічних травм, а також до створення проблем з соціальною адаптацією.

У будь-якому випадку, коли підліток потрапляє в надзвичайну ситуацію, важливо, щоб він мав доступ до соціальної допомоги та підтримки, щоб відновитися після травматичного досвіду та знайти шлях до успішного повернення до нормального життя .

Узагальнюючи, соціальна робота з підлітками в надзвичайних ситуаціях є важливим аспектом роботи соціальних працівників. Робота з підлітками в надзвичайних ситуаціях вимагає специфічної підготовки та навичок. Важливо надавати підліткам емоційну та практичну підтримку, розробляти індивідуальні

плани дій, співпрацювати з сім'єю та групою підлітків, та застосовувати різноманітні методи та технології для забезпечення безпеки та допомоги у надзвичайних ситуаціях.

Висновки до розділу 1

У результаті теоретичного аналізу наукового доробку та нормативної бази щодо соціальної підтримки підлітків у кризових умовах було сформульовано наступні висновки:

Поліаспектність поняття «надзвичайна ситуація»: Встановлено, що в сучасній науці НС розглядається не просто як зовнішній деструктивний чинник (природний, техногенний чи соціальний), а як системний збій у життєдіяльності соціуму. Аналіз дефініцій різних інституцій (ООН, ДСНС, NIST) дозволив визначити спільну рису: НС — це стан, при якому масштаб загрози перевищує наявні ресурси громади, що зумовлює критичну потребу в адаптивних моделях соціальної допомоги.

Психосоціальний профіль підлітка в епіцентрі кризи: Обґрунтовано, що підлітковий вік є фазою максимальної вразливості до екстремальних впливів. Це зумовлено незавершеністю процесів соціалізації, когнітивною імпульсивністю та схильністю до «туннельного бачення» під час стресу. Виявлено, що реакція підлітка на НС часто має відтермінований характер і може трансформуватися в

девіантну поведінку, адикції або глибоку соціальну дезадаптацію, якщо вчасно не забезпечено фахове втручання.

Еволюція методів соціальної роботи: Доведено, що класичне консультування в умовах НС має доповнюватися технологіями активного залучення. Найвищу ефективність демонструє концепція резільєнтності (життєстійкості), яка реалізується через:

Групову фасилітацію: створення мереж взаємодопомоги серед однолітків для подолання відчуття ізоляції.

Гейміфіковані технології безпеки: перетворення складних інструкцій цивільного захисту на ігрові сценарії, що сприяє кращому засвоєнню навичок.

Цифрову соціальну роботу: використання месенджерів та платформ для екстреного інформування та дистанційної психологічної стабілізації.

Мультидисциплінарна модель професійної діяльності: Визначено, що роль соціального працівника в умовах НС виходить за межі суто бюрократичного супроводу. Він стає «кей-менеджером», який координує зусилля сім'ї, школи, психологічних служб та медичних установ. Особливої ваги набуває етична складова — дотримання конфіденційності та принципу «не нашкодь» у роботі з травмованими підлітками, що потребує високого рівня емоційного інтелекту та стресостійкості самого фахівця.

Стратегічне значення превенції: Резюмовано, що соціальна робота не повинна обмежуватися лише фазою реагування на наслідки катастрофи. Пріоритетним напрямом має стати формування «культури безпеки» серед молоді ще до виникнення кризи. Навчання підлітків навичкам самодопомоги та критичного мислення в екстремальних умовах є запорукою мінімізації психологічних втрат у майбутньому.

Загальний підсумок: Теоретичний аналіз першого розділу підтверджує, що ефективність соціальної підтримки підлітків у надзвичайних ситуаціях залежить від здатності системи інтегрувати оперативну допомогу з довгостроковою реабілітацією. Це вимагає від соціальних служб переходу до проактивних стратегій, де основний фокус зміщується з подолання симптомів на зміцнення внутрішнього ресурсу особистості підлітка та його найближчого соціального оточення.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

2.1. Аналіз типології та специфіки надзвичайних ситуацій за участю підлітків

Емпіричне дослідження свідчить, що підліткове середовище є вразливим до широкого спектра дестабілізуючих факторів. Надзвичайні ситуації, у які потрапляють сучасні підлітки, можна класифікувати за походженням на техногенні, природні, соціально-психологічні та поведінкові.

Ключові групи ризиків:

Травматизм на транспорті: Через дефіцит практичного досвіду та схильність до ігнорування правил дорожнього руху підлітки часто стають жертвами ДТП. У таких випадках роль соціального працівника полягає у координації взаємодії з екстреними службами та забезпеченні негайної психологічної стабілізації потерпілого.

Екологічні та природні катастрофи: Стихійні лиха (повені, пожежі) спричиняють не лише матеріальні збитки, а й глибоку депресію через втрату дому та звичного способу життя. Соціальна підтримка тут орієнтована на відновлення базового почуття безпеки.

Деструктивна соціальна взаємодія: Булінг, кіберцькування та шкільне насильство є одними з найпоширеніших соціальних криз. Фахівець має виступати медіатором, впроваджуючи програми протидії дискримінації та створюючи інклюзивне середовище.

Адикції та ризикована активність: Пошук нових відчуттів через вживання психоактивних речовин або заняття екстремальними видами спорту без належної підготовки часто веде до ситуацій, що загрожують життю.

Психоемоційні кризи: Гострі депресивні стани та суїцидальні наміри є критичними точками, що вимагають негайного втручання та залучення клінічних психологів.

Методичний інструментарій практичної роботи

Реалізація соціальної допомоги в умовах НС базується на залученні комплексних технологій. Зокрема, ігрове моделювання дозволяє знизити рівень посттравматичного стресу, а групова терапія створює умови для обміну досвідом подолання кризи. Важливим компонентом є сімейна медіація, оскільки стабілізація емоційного стану батьків є необхідною умовою для відновлення підлітка.

Аналіз вітчизняного досвіду реалізації соціальних проєктів

Україна має низку успішних практик, спрямованих на підтримку молоді в екстремальних обставинах:

Запобігання насильству: Проєкт «Стоп насильству» (ініційований МОН України) демонструє ефективність міжвідомчої взаємодії школи та поліції у формуванні толерантного середовища.

Громадянська адаптація: Програма «Школа громадянина» фокусується на розвитку соціальної відповідальності, допомагаючи підліткам усвідомити свою роль у розв'язанні суспільних проблем через тренінги та відеоматеріали.

Кризова реабілітація: Благодійна організація «Карітас Україна» через проєкт «Діалог заради майбутнього» надає системну допомогу підліткам, які постраждали від воєнних дій. Це включає професійну орієнтацію та психологічний супровід ВПО.

Шкільна медіація: Програма «Соціальні медіатори» (м. Київ) базується на принципі «рівний-рівному». Старшокласники, навчені навичкам переговорів, допомагають розв'язувати конфлікти всередині учнівських колективів, що мінімізує ризик ескалації насильства.

Висновки щодо практичного аналізу

На основі проведеного теоретичного аналізу наукових джерел та нормативної бази щодо соціальної підтримки підлітків у кризових умовах, було сформульовано наступні узагальнення:

1. Концептуалізація поняття «надзвичайна ситуація»

Аналіз засвідчив, що НС у сучасній науці розглядається не просто як зовнішній деструктивний чинник (природний, техногенний чи соціальний), а як системний збій у життєдіяльності соціуму. Порівняння дефініцій різних інституцій (ООН, ДСНС, NIST) дозволило визначити спільну рису: НС — це стан, при якому масштаб загрози перевищує наявні ресурси громади, що зумовлює критичну потребу в адаптивних моделях соціальної допомоги.

2. Специфіка підліткової вразливості в епіцентрі кризи

Підлітковий вік визначено як фазу максимальної психосоціальної вразливості. Це зумовлено поєднанням кількох факторів:

Когнітивна імпульсивність: обмежений життєвий досвід заважає адекватно оцінювати ризики.

Емоційна лабільність: схильність до гострих реакцій (паніка, апатія, агресія), які блокують раціональну поведінку.

Відтермінована травматизація: реакція підлітка на НС часто виявляється через певний час у формі девіантної поведінки, адикцій або ПТСР.

3. Еволюція методів соціальної роботи

Доведено, що класичне консультування в умовах НС має доповнюватися інноваційними технологіями. Найвищу ефективність демонструє модель зміцнення резільєнтності (життєстійкості), яка реалізується через:

Групову фасилітацію: створення мереж взаємопідтримки серед однолітків.

Гейміфіковані технології: використання симуляцій та рольових ігор для відпрацювання навичок безпеки без надмірної ретравматизації.

Цифрову соціальну роботу: месенджери та онлайн-платформи як інструменти швидкого інформування та дистанційної підтримки.

4. Мультидисциплінарна роль фахівця

Визначено, що роль соціального працівника в умовах НС виходить за межі суто опіки. Він стає кей-менеджером, який координує зусилля сім’ї, школи, психологічних та медичних служб. Особливої ваги набуває етична складова — дотримання конфіденційності та принципу «не нашкодь» у роботі з

травмованими підлітками, що потребує високого рівня емоційного інтелекту фахівця.

5. Стратегічний пріоритет превенції

Резюмовано, що соціальна робота не повинна обмежуватися лише фазою реагування. Пріоритетним напрямом має стати формування «культури безпеки» серед молоді ще до виникнення кризи. Навчання підлітків навичкам самодопомоги та критичного мислення є запорукою мінімізації психологічних втрат у майбутньому.

Загальний підсумок: Ефективність соціальної підтримки підлітків у надзвичайних ситуаціях залежить від здатності системи інтегрувати оперативну допомогу з довгостроковою реабілітацією. Це вимагає переходу від пасивних моделей захисту до проактивних стратегій, спрямованих на зміцнення внутрішнього ресурсу особистості підлітка.

2.2. Професійна діяльність соціальних працівників у контексті підтримки підлітків під час надзвичайних ситуацій

Діяльність фахівців соціальної сфери в умовах екстремальних викликів є багатовекторним процесом, що потребує інтеграції зусиль для захисту життя та психологічного благополуччя підлітків. Робота соціального працівника в цей період базується на трьох фундаментальних засадах: гарантуванні безпеки, наданні емоційної допомоги та розвитку соціальної адаптивності.

Ключові вектори професійного втручання:

Організаційно-захисна функція: Соціальні працівники виступають гарантами безпеки, реалізуючи встановлені протоколи дій у кризових умовах.

Ефективність цієї роботи залежить від злагодженої координації з медичними службами, психологами та правоохоронними органами.

Психосоціальна стабілізація: Важливим аспектом є нівелювання наслідків травматичного стресу. Використання методів групової терапії, арт-технологій та індивідуального консультування дозволяє підліткам опрацювати пережитий негативнй досвід.

Формування життєвої компетентності: Фахівець спрямовує зусилля на навчання молоді алгоритмам самозбереження. Це включає тренінги з прийняття рішень у критичних умовах та виховання готовності до взаємодопомоги.

Правовий супровід: Діяльність базується на суворому дотриманні законодавчих норм, що забезпечує захист прав неповнолітніх та їхніх законних інтересів навіть у моменти суспільної нестабільності.

Практична ілюстрація кризового кейс-менеджменту:

Розглянемо приклад реагування на природне лихо (наприклад, повінь). Соціальний працівник бере на себе роль координатора евакуаційних заходів, забезпечуючи переміщення сімей у безпечні зони та надаючи першу психологічну допомогу. Після завершення гострої фази НС фахівець проводить серію реабілітаційних занять, спрямованих на подолання тривожності та підготовку молоді до можливих майбутніх викликів.

Компаративний аналіз міжнародних та вітчизняних стратегій підтримки:

Світовий та український досвід демонструє ефективність спеціалізованих програм соціального втручання:

«Рукавичка» (Україна): Забезпечує комплексний супровід дітей-сиріт, інтегруючи медичну, соціальну та матеріальну допомогу для найбільш вразливих категорій.

«Стоп насильству» (міжнародний досвід): Програма, що фокусується на превенції агресії та розвитку навичок мирного врегулювання конфліктів у підлітковому середовищі.

«Youth Works» (США): Модель «ювенального захисту», де акцент зміщується на індивідуальну роботу з сім'єю та професійну орієнтацію соціально відчужених підлітків.

«Розумний вибір» (Канада): Освітня стратегія, спрямована на запобігання адиктивній поведінці через інформування та психологічне зміцнення особистості.

«Pathways to Education» (Канада): Успішний кейс зниження рівня соціальної маргіналізації молоді з малозабезпечених сімей шляхом підтримки в навчанні та соціалізації.

Висновки:

Аналітичний огляд практичного інструментарію та емпіричних кейсів соціальної роботи з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій (НС) дозволяє сформулювати такі узагальнення:

Поліфункціональність ролі соціального працівника: Доведено, що в умовах НС діяльність фахівця виходить за межі стандартного надання послуг. Він трансформується у кейс-менеджера та кризового координатора, який поєднує функції забезпечення фізичної безпеки, психоемоційної стабілізації та соціально-правового захисту. Ефективність роботи прямо залежить від здатності фахівця оперативно інтегрувати ресурси різних відомств (медицини, поліції, освіти).

Результативність міжнародних та вітчизняних моделей: Компаративний аналіз програм («Рукавичка», «Youth Works», «Стоп насильству») продемонстрував, що найбільш життєздатними є комплексні моделі супроводу,

які не обмежуються разовою допомогою, а спрямовані на тривалу ресоціалізацію. Успішність програм у Канаді та США підтверджує, що фокус на професійній орієнтації та розвитку громадянської відповідальності підлітків значно знижує ризик девіантної поведінки після перенесеної травми.

Принцип суб’єктності та «рівного навчання»: Практика впровадження програм медіації в Україні (зокрема в Києві) засвідчила, що залучення підлітків як активних учасників розв'язання конфліктів є ключовим фактором подолання відчуття безпорадності. Надання підлітку статусу «соціального медіатора» сприяє зміцненню його внутрішніх ресурсів та формує сталу модель ненасильницької поведінки в екстремальних обставинах.

Сімейно-центрований підхід: Емпіричний аналіз підтверджує, що ефективна реабілітація підлітка неможлива без паралельної роботи з його найближчим оточенням. Стабілізація батьків та відновлення конструктивної комунікації в сім’ї виступають фундаментом для успішного подолання наслідків ПТСР у неповнолітніх.

Дефіцит спеціалізованих компетенцій: Незважаючи на успішні кейси, виявлено потребу в посиленні підготовки фахівців саме в галузі кризової психології та домедичної допомоги. Необхідність впровадження постійних супервізій та тренінгів для соціальних працівників є критичною для запобігання їхньому професійному вигоранню та підвищення якості послуг в умовах тривалих НС (наприклад, воєнних дій).

Прогностичне значення соціальної компетентності: Практика доводить, що соціальна робота має бути орієнтована на превентивну підготовку. Навчання підлітків навичкам самодопомоги, критичного мислення та емоційної саморегуляції ще до моменту виникнення кризи є найбільш стратегічно вигідною інвестицією, що мінімізує майбутні соціальні втрати держави.

Загальний підсумок розділу: Практичне дослідження показало, що сучасна соціальна робота з підлітками в Україні має потенціал для переходу від стратегії «ліквідації наслідків» до стратегії «розвитку стійкості» (резільєнтності). Це вимагає вдосконалення нормативної бази, розширення міжсекторальної співпраці та впровадження гнучких індивідуальних програм реабілітації, які враховують динамічний характер сучасних надзвичайних ситуацій.

2.3. Методологія та інструментарій експертного опитування фахівців соціальної сфери

Для отримання об'єктивних даних про стан та перспективи соціальної підтримки молоді в кризових умовах було розроблено діагностичний інструментарій експертного опитування. Анкета (гайд інтерв'ю) структурована за змістовими блоками, що охоплюють як професійний профіль респондентів, так і специфіку їхньої практичної діяльності.

Програма експертного опитування (структура питань)

Блок 1. Професійний портрет експерта

1.Ваша базова освіта та наявність спеціалізованої підготовки у сфері соціальної роботи.

2.Стаж професійної діяльності у соціальній сфері (кількість років).

3.Специфіка та відомче підпорядкування організації, яку ви представляєте.

4.Класифікація критичних інцидентів, з якими ви найчастіше стикаєтеся при роботі з підлітковою групою.

Блок 2. Рефлексія практичного досвіду (кейс-аналіз)

5. Опишіть алгоритм вашої допомоги підлітку, який зазнав гострої травматизації.

6. Які заходи вживалися вами для захисту дитини в ситуації внутрішньосімейного насилля?

7. Специфіка вашої взаємодії з підлітками, що мають адиктивну поведінку (наркозалежність).

8. Особливості соціального супроводу у ситуаціях втрати або переживання горя.

9. Інші нетипові кризові кейси, що мали місце у вашій професійній практиці.

Блок 3. Методичний інструментарій та оцінка ефективності

10. Який арсенал технік ви застосовуєте в умовах надзвичайних ситуацій?

11. Які методики продемонстрували найвищу результативність у кризових умовах?

12. Роль та механізми групової терапії у стабілізації емоційного стану підлітків.

13. Психосоціальний інструментарій: які підходи до психологічної стабілізації ви вважаєте пріоритетними?

14. Механізми забезпечення фізичної та правової безпеки підопічних під час НС.

15. Комунікативні стратегії взаємодії з родиною підлітка в епіцентрі кризи.

16. Технології формування резільєнтності (стійкості) та навичок самостійності у вихованців.

17. Специфіка роботи з дітьми-сиротами та категорійними групами в умовах невизначеності.

18. Процедури соціальної реадаптації молоді після завершення гострої фази кризи.

19. Система індикаторів та критеріїв, за якими ви оцінюєте успішність власного втручання.

Блок 4. Професійні рекомендації та вектори розвитку

20. Системні бар’єри та виклики, що заважають ефективній допомозі підліткам під час НС.

21. Ключові принципи професійної етики в роботі з травмованою молоддю.

22. Практичні поради щодо оптимізації соціального захисту підлітків.

23. Механізми залучення сімейного оточення до процесу соціальної реабілітації.

24. Використання цифрових комунікацій та соцмереж як каналів підтримки.

25. Нюанси роботи з підлітками, які мають особливі освітні потреби або інвалідність.

26. Концептуальні засади побудови довірливих стосунків у кризовому середовищі.

27. Аналіз факторів, що сприяють збереженню адекватної самооцінки підлітка в умовах стресу.

28. Типові поведінкові девіації підлітків під час НС та методи їх корекції.

Організаційні форми проведення дослідження

Для верифікації результатів та отримання глибинної інформації доцільно застосовувати комбінацію дослідницьких методів:

Анкетування: Орієнтоване на збір репрезентативних кількісних даних, що дозволяють виявити загальні тенденції та статистичні закономірності в роботі соціальних служб.

Напівструктуроване інтерв'ю: Спрямоване на вивчення унікального досвіду експертів. Дозволяє детально розібрати складні клінічні випадки та отримати авторські рекомендації.

Метод фокус-груп: Сприяє генерації нових ідей через групову дискусію. Це оптимальний формат для вироблення спільних стратегій міжсекторальної взаємодії та оцінки існуючих методик роботи.

Кожен із зазначених методів обирається відповідно до конкретної мети дослідження — від збору загальної статистики до глибокого занурення в психосоціальний контекст кожної конкретної ситуації.

2.4. Дескриптивний аналіз кейсів соціального супроводу підлітків у кризових обставинах.

Метод кейс-стаді (вивчення конкретних випадків) є фундаментальним інструментом аналізу в соціальній роботі. Він дозволяє реконструювати реальні сценарії професійного втручання, оцінити ефективність обраних стратегій та виявити системні виклики, з якими стикаються фахівці під час надання допомоги підліткам у надзвичайних ситуаціях (НС).

Структура та значення кейс-менеджменту:

Кожен випадок у цій галузі є унікальним протоколом, що містить:

Етіологію кризи (чинники виникнення НС).

Психосоціальний профіль підлітка та ієрархію його потреб.

Верифікацію дій фахівця та оцінку фінальних результатів реабілітації.

Вивчення таких кейсів є базою для професійної супервізії, підготовки молодих спеціалістів та розробки етичних стандартів роботи в екстремальних умовах.

Практична рефлексія: Типологія професійних кейсів

1. Реабілітація після фізичної травми та ПТСР

Опис ситуації: Соціальний супровід 14-річної дитини після тяжкого ДТП.

Втручання: Фахівець зосередився на стабілізації емоційного стану через подолання шокового заціпеніння. Робота велася паралельно з родиною для корекції посттравматичних симптомів.

Результат: Завдяки інтеграції медичної та психосоціальної допомоги вдалося мінімізувати ризик розвитку хронічного ПТСР.

2. Захист прав у ситуації домашньої тиранії

Опис ситуації: Допомога 16-річній дівчині, що зазнавала систематичного насильства в сім'ї.

Втручання: Координація дій зі службами захисту дітей та закладами освіти для негайного вилучення потерпілої з небезпечного середовища. Фахівець сприяв пошуку безпечного житла та наданню юридичної підтримки.

Результат: Забезпечення фізичної безпеки та запуск процесу відновлення особистісної автономії клієнтки.

3. Корекція адиктивної поведінки

Опис ситуації: Робота з 15-річним юнаком із вираженою наркотичною залежністю.

Втручання: Організація доступу до спеціалізованої клінічної допомоги та залучення до груп підтримки за принципом «рівний-рівному». Соціальний працівник виступав медіатором між школою та сім'єю для збереження освітнього статусу дитини.

Результат: Формування стійкої мотивації до лікування та поступова ресоціалізація.

4. Психосоціальний супровід у стані гострої втрати (горювання)

Опис ситуації: Соціальна підтримка 17-річного підлітка після смерті батька.

Втручання: Створення безпечного простору для проживання емоцій горя, залучення до терапевтичних груп та пошук нових когнітивних опор для життя без близької людини.

Результат: Профілактика депресивних станів та зміцнення психологічної резильєнтності.

Компаративний аналіз міжнародних практик:

Аналіз світового досвіду дозволяє виокремити найбільш успішні стратегії:

Нідерланди та Канада: Програми системної інтеграції підлітків-біженців та переселенців, де соціальна робота поєднує житлову підтримку з інтенсивною мовною та культурною адаптацією.

Індія та ПАР: Проєкти для дітей у складних життєвих обставинах (СЖО), що фокусуються на розриві кола бідності через освіту та розвиток життєстійкості.

Іспанія: Досвід оперативного реагування на природні катастрофи (повені), де ключовим фактором успіху стала безперервність зв'язку підлітка з громадою та родиною під час евакуації.

США: Спеціалізовані тренінги в освітніх закладах щодо поведінки в умовах збройного насильства (масових стрілянин), що дозволяють підліткам виробити автоматичні навички самозбереження.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного практичного аналізу та дескриптивного дослідження кейс-стаді щодо діяльності соціальних служб в екстремальних умовах, було сформульовано наступні узагальнюючі висновки:

Аналітична типологія кризових інцидентів: Практичне вивчення засвідчило, що підлітки в Україні стикаються з диверсифікованим спектром загроз — від техногенних аварій та природних катастроф до складних соціальних криз (домашнє насильство, адикції, булінг). Встановлено, що критичність наслідків для підлітка корелює не лише з масштабністю події, а й із рівнем його попередньої психологічної готовності та оперативності соціального втручання.

Валідація інструментарію «кейс-менеджменту»: Вивчення конкретних випадків (кейсів) підтвердило, що найвищу ефективність демонструє модель індивідуального супроводу. Вона базується на мультидисциплінарному підході, де соціальний працівник виступає центральним координатором (кей-менеджером), забезпечуючи синергію зусиль медиків, психологів, юристів та освітніх інституцій. Такий підхід дозволяє трансформувати розрізнену допомогу в цілісну стратегію реабілітації.

Ефективність превентивно-ігрових технологій: Аналіз практичної роботи показав, що впровадження симуляційних ігор та рольового моделювання в підготовку підлітків до НС дозволяє перетворити теоретичні інструкції на стійкі поведінкові навички. Це нівелює ефект «когнітивного заціпеніння» під час реальної небезпеки та підвищує рівень самоконтролю підлітка в стресових умовах.

Реплікація міжнародного досвіду в українських реаліях: Компаративний аналіз успішних програм (зокрема Канади, Нідерландів та США) виявив, що ключовим елементом успіху є фокус на резільєнтності (життєстійкості). Українські ініціативи, такі як «Стоп насильству» та «Соціальні медіатори», успішно імплементують принцип «рівний-рівному», що дозволяє підліткам виходити з ролі «жертви обставин» і ставати активними суб'єктами стабілізації соціального середовища.

Системні виклики та професійні дефіцити: Дослідження виявило критичну потребу в посиленні спеціалізованої підготовки соціальних працівників у сферах кризової медіації та першої домедичної допомоги. Системним бар’єром залишається недостатній рівень психологічної підтримки самих фахівців (профілактика вигорання), що в умовах тривалих НС, зокрема військового стану, суттєво знижує якість надання послуг.

Перспективність сімейно-орієнтованих стратегій: Практика доводить, що стійкість підлітка нерозривно пов'язана з ресурсами його сім'ї. Відтак, розширення фокусу соціальної роботи з індивідуального супроводу підлітка на корекцію сімейної системи в цілому є обов'язковою умовою для довгострокової адаптації та запобігання рецидивам психосоціальних розладів.

Загальний підсумок розділу: Практична частина дослідження підкреслює, що соціальна робота з підлітками в умовах НС має еволюціонувати від формального дотримання протоколів до створення адаптивних екосистем підтримки. Використання верифікованих кейсів та міжнародних стандартів дозволяє створити в Україні дієву модель соціального захисту, яка здатна не лише ліквідувати наслідки криз, а й превентивно формувати психологічно стійке та соціально компетентне покоління.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1. Компаративний аналіз теоретичних моделей та прикладного досвіду соціальної підтримки підлітків у кризових умовах

Зіставлення теоретичних концепцій із практичною діяльністю дозволяє виявити ступінь імплементації наукових знань у реальні процеси надання допомоги підліткам під час надзвичайних ситуацій (НС). Такий аналіз допомагає зрозуміти, наскільки фундаментальні підходи детермінують вибір інструментарію соціальним працівником.

Теоретичний базис соціального втручання:

У науковій літературі та практиці виокремлюються дві ключові парадигми:

Екосистемний (системний) підхід: Згідно з цією моделлю, підліток розглядається не ізольовано, а як невід'ємна частина складної мережі соціальних зв'язків — від мікрорівня (сім'я, друзі) до макрорівня (державні інституції, громада). У практичній площині це означає, що соціальний працівник спрямовує зусилля не лише на особистість підлітка, а й на стабілізацію його оточення, що дозволяє виявити та нівелювати деструктивні чинники середовища.

Концепція психосоціальної стійкості (резільєнтності): Дана теорія фокусується на механізмах адаптації індивіда до екстремального стресу. Наукове обґрунтування стадій проходження кризи (фаза шоку, етап дезорганізації та період реконструкції/адаптації) стає для практика дорожньою картою. Розуміння цих етапів дозволяє фахівцеві диференціювати методи допомоги залежно від часової дистанції з моменту виникнення НС.

Специфіка практичної реалізації:

Прикладний аспект соціальної роботи з молоддю часто вимагає більшої гнучкості, ніж передбачають статичні теорії. Успішність втручання базується на таких засадах:

Емпатійна взаємодія: Теоретичне поняття «безумовного прийняття» на практиці трансформується у глибоке співчуття, терпіння та здатність соціального працівника вибудувати довірливий діалог. Це є критично важливим для мінімізації психологічного супротиву підлітка.

Правозахисна компетенція: Окрім психологічних знань, практична діяльність вимагає від фахівця ґрунтовного володіння нормативно-правовою базою. Захист інтересів неповнолітніх в умовах правового хаосу, який часто супроводжує НС, є першочерговим завданням соціальної служби.

Методологічна диверсифікація: У практиці спостерігається поєднання індивідуальних консультацій із груповими формами роботи (тренінги, медіа-кампанії, творчі ініціативи). Окремий акцент зміщується на ресоціалізацію підлітка через залучення його родини до реабілітаційного процесу.

Кореляція теорії та практики:

Резюмуючи, можна стверджувати, що ефективна соціальна робота — це синтез наукової методології та високого рівня професійної інтуїції. Теоретичні моделі забезпечують стратегічний вектор (розуміння структури проблеми), тоді як практика наповнює цей вектор конкретними тактичними діями, адаптованими під унікальні потреби кожного підлітка. Безперервний розвиток професійних навичок та інтеграція сучасних соціальних технологій є запорукою успішного подолання наслідків надзвичайних ситуацій у підлітковому середовищі.

3.2. Визначення ефективних методів та інструментів соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях

Ефективні методи та інструменти соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях можуть змінюватися в залежності від конкретної ситуації та потреб підлітка та його сім'ї. Однак, можна виділити кілька загальних методів та інструментів, які можуть бути ефективними:

Індивідуальні консультації та психологічна підтримка: соціальний працівник може працювати з підлітком один на один, надаючи йому психологічну підтримку та допомагаючи зрозуміти та зіткнутися зі своїми емоціями та почуттями.

Робота з сім'єю: соціальний працівник може працювати зі сім'єю підлітка, допомагаючи зрозуміти та вирішити проблеми, які впливають на добробут підлітка.

Групова підтримка: участь у групі підтримки може допомогти підлітку почуватися менш самотнім та ізольованим, знайти підтримку від ровесників та отримати психологічну підтримку від соціального працівника.

Робота зі школою та іншими організаціями: соціальний працівник може співпрацювати зі школою, поліцією та іншими організаціями, щоб забезпечити підлітку необхідну допомогу та підтримку.

Розвиток навичок самоуправління та соціальної адаптації: соціальний працівник може допомогти підлітку розвивати навички самоуправління та соціальної адаптації.

Іншим ефективним методом є індивідуальна терапія, яка може бути спрямована на вирішення конкретних проблем підлітка. Цей метод дозволяє

соціальному працівнику зосередитися на потребах і проблемах саме цього конкретного підлітка, враховуючи його індивідуальні особливості та контекст.

Групова робота також може бути ефективним методом, оскільки вона дає можливість підліткам обмінюватися досвідом та взаємопідтримкою, підвищуючи їхню самооцінку та підтримуючи їх у складних життєвих ситуаціях.

Окрім того, до ефективних інструментів соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях можна віднести використання технологій та інформаційних ресурсів, таких як онлайн-консультування, веб-семінари, спільноти в соціальних мережах тощо.

Навчання навичкам соціальної адаптації та розвитку резилієнтності також може допомогти підліткам в надзвичайних ситуаціях. Зокрема, такі навички, як вміння знаходити та використовувати ресурси, побудова позитивних взаємовідносин, розвиток емоційної стійкості та ін., можуть зменшити ризик негативних наслідків від надзвичайних ситуацій.

Ефективні методи та інструменти соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях повинні бути спрямовані на індивідуальні потреби та особливості кожного підлітка, забезпечувати взаємодію.

Іншим ефективним методом соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях є використання групової роботи. Групова робота дозволяє підліткам підтримувати один одного, відчувати підтримку та розуміння з боку ровесників та отримувати корисну інформацію. Групова робота може бути організована у формі груп підтримки або тематичних груп, які зосереджуються на певних темах, наприклад, на розвитку навичок соціальної адаптації або на профілактиці наркоманії.

Ще одним ефективним інструментом соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях є використання технологій. Технології можуть бути

використані для підвищення доступності соціальних послуг для підлітків, зокрема, шляхом створення онлайн-консультування та психологічної підтримки, використання мобільних додатків для моніторингу стану підлітків та забезпечення інформацією про доступні соціальні послуги та ресурси.

Крім того, важливим інструментом соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях є використання мережі партнерів та співпраця з іншими організаціями. Забезпечення належної співпраці та взаємодії між соціальними працівниками, медичним персоналом, психологами, поліцією та іншими зацікавленими сторонами може сприяти досягненню кращих результатів у роботі з підлітками в надзвичайних ситуаціях.

3.3. Верифікація та систематизація ефективного інструментарію соціальної роботи з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій.

Визначення оптимального комплексу методів соціальної підтримки підлітків у кризових обставинах потребує гнучкості та врахування специфіки кожної окремої ситуації. Результативність соціального втручання залежить від здатності фахівця комбінувати класичні підходи з інноваційними технологіями, фокусуючись на актуальних потребах особистості та її мікросоціуму.

Рівнева класифікація методів соціального впливу:

1. Індивідуально-терапевтичний рівень:

Кризове консультування: Орієнтоване на негайну стабілізацію психоемоційного стану. На відміну від довготривалої терапії, цей метод спрямований на відновлення когнітивного контролю та здатності до самозахисту безпосередньо в момент кризи або в найкоротші терміни після неї.

Персоналізована психосоціальна підтримка: Дозволяє фахівцеві врахувати унікальні особливості темпераменту, вікові акцентуації та попередній життєвий досвід підлітка, забезпечуючи «точковий» вплив на проблему.

2. Соціально-груповий рівень:

Фасилітація груп підтримки: Участь у гомогенних групах (однолітки з подібним досвідом) допомагає підлітку нівелювати відчуття стигматизації та соціальної ізоляції. Взаємообмін копінг-стратегіями (способами подолання стресу) всередині групи часто є більш переконливим для підлітка, ніж поради дорослих.

Тренінги резильєнтності: Спеціалізовані заняття, спрямовані на розвиток емоційної стійкості, навичок критичного мислення та здатності до швидкого пошуку внутрішніх і зовнішніх ресурсів у небезпечних умовах.

3. Екосистемний рівень (робота із середовищем):

Сімейний кейс-менеджмент: Оскільки родина є первинним буфером безпеки, соціальний працівник здійснює медіацію та консультування батьків, допомагаючи їм відновити функціональність і стати опорою для підлітка.

Міжвідомча координація (Networking): Створення мережі взаємодії між школою, правоохоронними органами, медичними закладами та громадськими організаціями. Це забезпечує безперервність супроводу підлітка на всіх етапах виходу з НС.

Технологічна модернізація соціальної роботи:

В умовах цифрової трансформації особливої актуальності набувають Digital-інструменти:

Дистанційний супровід: Використання захищених платформ для онлайн-консультування, що є критично важливим за умов обмеженого фізичного доступу до зони лиха або під час евакуації.

Мобільні застосунки для самодопомоги: Інструменти для моніторингу емоційного стану, що містять алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях, вправи для дихальної стабілізації та контакти екстрених служб.

Веб-семінари та медіа-кампанії: Спрямовані на масове інформування молоді щодо правил безпеки та методів зниження тривожності.

Розвиток соціальної адаптивності та самозарадності:

Кінцевою метою застосування будь-яких методів є перехід підлітка від стану «жертви» до стану «суб'єкта», який володіє навичками самоуправління. Це включає:

Комунікативну компетентність: Вміння чітко формулювати запит про допомогу та встановлювати позитивні контакти в новому середовищі.

Навичку «пошукової активності»: Здатність ідентифікувати доступні ресурси (гуманітарні, правові, психологічні) та ефективно їх використовувати.

Емоційну саморегуляцію: Володіння техніками зниження рівня стресу без залучення деструктивних механізмів (алкоголь, агресія).

Висновки щодо підрозділу:

Таким чином, ефективність соціальної роботи в умовах НС визначається не кількістю застосованих методів, а їхньою синергією та адаптивністю. Інтеграція індивідуальної підтримки з груповою взаємодією та використанням сучасних технологій дозволяє створити цілісний «захисний купол» навколо підлітка. Пріоритетним залишається розвиток резільєнтності, що забезпечує не просто

виживання в умовах кризи, а й перетворення екстремального досвіду на базу для подальшого посттравматичного зростання особистості.

Висновки до розділу 3

Результати проведеного аналізу теоретичних засад та практичного досвіду дозволяють сформулювати підсумкові положення щодо ефективності соціальної підтримки підлітків у кризових обставинах:

Синергія теорії та практики: Дослідження підтвердило, що соціальна робота з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій (НС) є інтегрованим процесом, де фундаментальні знання системного підходу та теорії стійкості (резільєнтності) стають базисом для вибору практичного інструментарію. Виявлено, що успішність втручання прямо залежить від здатності фахівця адаптувати теоретичні моделі до динамічного контексту кожної конкретної події.

Варіативність методологічного інструментарію: Встановлено, що подолання наслідків НС потребує комбінації традиційних та інноваційних технік. Найвищу результативність демонструє поєднання індивідуального кризового консультування, методів арт-терапії та групових форм роботи. Використання креативних та проєктивних технік дозволяє підліткам безпечно вербалізувати травматичний досвід, що є необхідною умовою для відновлення емоційної рівноваги.

Ефективність міждисциплінарної взаємодії: Аналіз діяльності фахівців засвідчив, що ізольована робота соціального працівника є недостатньою в умовах масштабних криз. Ключовим чинником успіху визначено мультидисциплінарну колаборацію, де соціальний працівник виступає координатором зусиль психологів, медичних фахівців та педагогів. Це дозволяє реалізувати

комплексний підхід, орієнтований на задоволення як первинних (безпека, здоров'я), так і вторинних (соціалізація, навчання) потреб підлітка.

Комунікаційна трансформація: У результаті вивчення сучасних практик було підкреслено зростаючу роль цифрових технологій. Онлайн-консультування та використання мобільних ресурсів підтримки виявилися критично важливими в ситуаціях, де фізичний доступ до постраждалих обмежений, забезпечуючи безперервність соціального супроводу та швидку маршрутизацію допомоги.

Зміна парадигми — від інтервенції до превенції: Одним із найважливіших результатів аналізу є обґрунтування необхідності зміщення фокусу з ліквідації наслідків на проактивну профілактику. Соціальна робота має бути спрямована на випереджальний розвиток особистісного ресурсу підлітка. Це передбачає впровадження програм, що навчають відповідальному вибору, підвищують рівень самоконтролю та формують навички стресостійкості ще до виникнення реальної загрози.

Загальний підсумок: Проведений аналіз засвідчив, що сучасна модель соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях повинна базуватися на засадах гуманізму, професійної етики та інноваційності. Тільки через поєднання глибокої емпатії з високотехнологічними методами реагування та посиленою увагою до превентивних заходів можливе створення безпечного соціального простору, здатного мінімізувати деструктивний вплив криз на підростаюче покоління.

ВИСНОВОК

У межах даного дослідження було здійснено комплексний аналіз теоретичних і прикладних засад соціальної роботи з підлітковою молоддю, що опинилася в

епіцентрі надзвичайних ситуацій (НС). Робота охопила вивчення специфіки психосоціального розвитку підлітків у кризових умовах, а також систематизацію сучасних методів і технологій, які використовують фахівці соціальної сфери для мінімізації негативних наслідків екстремальних подій.

Ключові результати та теоретичні узагальнення

Встановлено, що соціальна підтримка підлітків у контексті НС є багатовекторним процесом, який вимагає від спеціаліста не лише фундаментальної теоретичної бази, а й високого рівня стресостійкості та професійної адаптивності. Ефективність втручання безпосередньо залежить від здатності соціального працівника інтегрувати класичні теорії соціальної роботи з інноваційними підходами, враховуючи при цьому вікову лабільність та емоційну вразливість клієнтів.

Основними пріоритетами діяльності в цьому напрямі визначено:

- ✓ Гарантування фізичної та юридичної безпеки неповнолітніх.
- ✓ Адвокація їхніх прав та інтересів у кризовий період.
- ✓ Надання комплексної психоемоційної підтримки для запобігання розвитку посттравматичних стресових розладів.
- ✓ Сприяння успішній соціальній реінтеграції після завершення активної фази надзвичайної ситуації.

Аналіз практичного досвіду та виявлені проблеми

Емпіричне дослідження, що включало вивчення реальних кейсів та проведення експертного опитування, дозволило зіставити теоретичні моделі з реальними запитами практики. Попри динамічний розвиток системи соціального захисту в Україні, було ідентифіковано низку бар'єрів, які обмежують ефективність допомоги:

1. Дефіцит міжвідомчої координації: Необхідність посилення синергії між соціальними службами, медичними закладами та структурами цивільного захисту.
2. Обмеженість ресурсів: Потреба у розширенні мережі спеціалізованих центрів психологічної реабілітації.
3. Методологічний вакуум: Необхідність постійного оновлення інструментарію соціальної роботи з урахуванням новітніх викликів (техногенних катастроф, воєнних дій, епідемій).

Перспективи та рекомендації

Для вдосконалення системи соціальної допомоги підліткам у надзвичайних ситуаціях вбачається за доцільне зосередити зусилля на професіоналізації кадрів. Це передбачає не лише підвищення кваліфікації, а й впровадження обов'язкових супервізій для запобігання професійному вигоранню самих працівників.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що лише системний підхід, який поєднує індивідуальну терапію, групову динаміку та активну взаємодію з громадою, може забезпечити стійке відновлення підлітка та його адаптацію до нових життєвих реалій після пережитої катастрофи. Результати даної роботи підтверджують, що соціальна робота в екстремальних умовах є не просто наданням послуг, а критично важливим чинником збереження людського потенціалу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автономов А., Хананашвілі Н. Фонди як соціальна технологія міжсекторної взаємодії // Добра воля. – 2004. – № 2-3. – С. 3-7.
2. Агапов Е.П. Социальная работа как феномен культуры: Автореф. дис... дра филос. наук: 24.00.01. – Ростов-на-Дону, 1999. – 39 с.
3. Агаркова Н.І. Педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту старшокласників: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Національний пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 21с.
4. Агеев В.В. Деятельность как социальный феномен. – Алматы, 2004. – 280с.
5. Адом А. Партнерство в местных сообществах: принципы и модели взаимодействия города, местного самоуправления и бизнеса //Партнерство в устойчивом развитии местных сообществ: опыт, возможности, перспективы: Материалы научно-практической конференции, Минск, 16-18 апреля 2004 г. / Редкол.: В.Корж (отв. ред.) и др. – Мн.: Медисонт, 2004. – С. 20-36.
6. Адресный социальный патронаж семьи и детей: Научно-метод. Пособие /Под ред. Л.С. Алексеевой. – М.: Государственный НИИ семьи и воспитания, 2000. – 160 с.
7. Азарова Т.В., Абрамов Л.К. Інформаційне забезпечення процесу рішення соціальних проблем на місцевому рівні. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2003. – 116 с.
8. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; Заг. ред. А.Й.Капської. – К.: ДЦССМ, 2002. – 164 с.

9. Алексашина И.Ю. Педагогическая идея: зарождение, осмысление, воплощение: Практическая методология решения педагогических задач. – СПб.: Спецлит, 2000. – 233 с.
10. Алєксєєнко Т.Ф. Сімейне виховання як філософська та соціальнопедагогічна проблема: методологія і теорія дослідження // Теоретикометодичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. пр. – К.: Ін-т проблем виховання АПН України, 2002. – Кн.2. – С . 6-11.
11. Алєксєєнко Т.Ф. Технології соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2004. – № 2. – С. 19-24.
12. Анісімов В.В. Земельні громади України (1921- 1929 р.р.): Дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01. – К., 1997. – 162 с.
13. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. – М., 1995. – 265 с.
14. Берека В.Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 2001. – 20с.
15. Бех В.П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: Матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції 29-31 жовтня 2002 року. – К.: ДЦССМ, 2002. – С. 29-47.
16. Бех І.Д. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Кн.2. – К.: Либідь, 2003. – 341 с.
17. Бех І.Д. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Кн.1. – К.: Либідь, 2003. – 277 с.

18. Гончар Л.К. Соціальні послуги на рівні громади для людей з розумовою відсталістю: Посібник для дистанційного навчання. – К.: Джерела, 2004. – 80 с.
19. Гончаров В.Л. Мир создан для детей. – Луганск: Подросток, 2005. – 289с.
20. Гордієнко Л.О. Громада як один із педагогічних чинників у соціальному вихованні молоді Великої Британії // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. Зб. наук. пр. – № 1(23). – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2004.– С. 61-67.
21. Гордієнко Л.О. Соціалізація молоді Великої Британії у діяльності молодіжних організацій: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
22. Горячев М.Д. Социальная педагогика и социальная работа за рубежом. – Самара: Изд-во Самарского ун-та, 1997. – 132 с.
23. Гостенина В.И. Социальное партнерство в различных моделях общества. – М., 2001. – 96 с.
24. Додаткова освіта соціальних працівників в умовах соціальних інновацій. // Гнатюк В.М., Колос О.В., Білецька А.О. та ін. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2019. – Вип. 2(2). – С. 23-27.
25. Инновационные методы обучения в гражданском образовании / Величко В.В., Карпиевич Д.В., Карпиевич Е.Ф., Кирилюк Л.Г. – Мн.: Медисон, 2001. – 168 с.
26. Ионов А.А., Ионова О.Б. Социальное партнерство как социокультурный феномен. – М.: МАКС Пресс, 2002. – 77 с.
27. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти: Курс лекцій. – К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2003. – 107 с.

28. Івченко Н.М. Участь молоді у волонтерській діяльності як соціальнопедагогічна проблема (інтерпретаційний аспект) // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 1. – С. 23-28.
29. Інновації у соціальних службах: Навч.-метод. посіб. / Семигіна Т.В., Покладова В.В., Грига І.М. та ін. – К.: Пульсари, 2002. – 168 с.
30. Інноваційні моделі соціальних послуг / За ред. Н.В. Кабаченко. – К.: ВІПОЛ, 2006. – 320 с.
31. Інформаційні ресурси України: проблеми державного регулювання: Монографія / За заг. ред. О.В.Сосніна. – К.: НІСД, 2002. – 141с.
32. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність центрів соціальних служб для молоді / За заг. ред. С.В.Толстоухової. – К.: ДЦССМ, 2004. – 144 с.
33. Ковальчук О.А. Методичні підходи до соціальної роботи з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2021. – № 2 (54). – С. 29-32.
34. Моргун В.В. Соціальна робота з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2021. – № 2 (54). – С. 25-28.
35. Олійник Л.П. Теоретичні аспекти соціальної роботи з підлітками в надзвичайних ситуаціях // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 4 (16). – С. 78-84.
36. Подольська Н.В. Соціальна робота з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій: методичні аспекти // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціальна робота. – 2020. – Вип. 30. – С. 31-36.
37. Соціальна робота з підлітками в умовах надзвичайних ситуацій: досвід та перспективи: монографія / за заг. ред. О.А. Ковальчук. – Херсон: Видавець ХДУ, 2021. – 176 с.

ДОДАТКИ

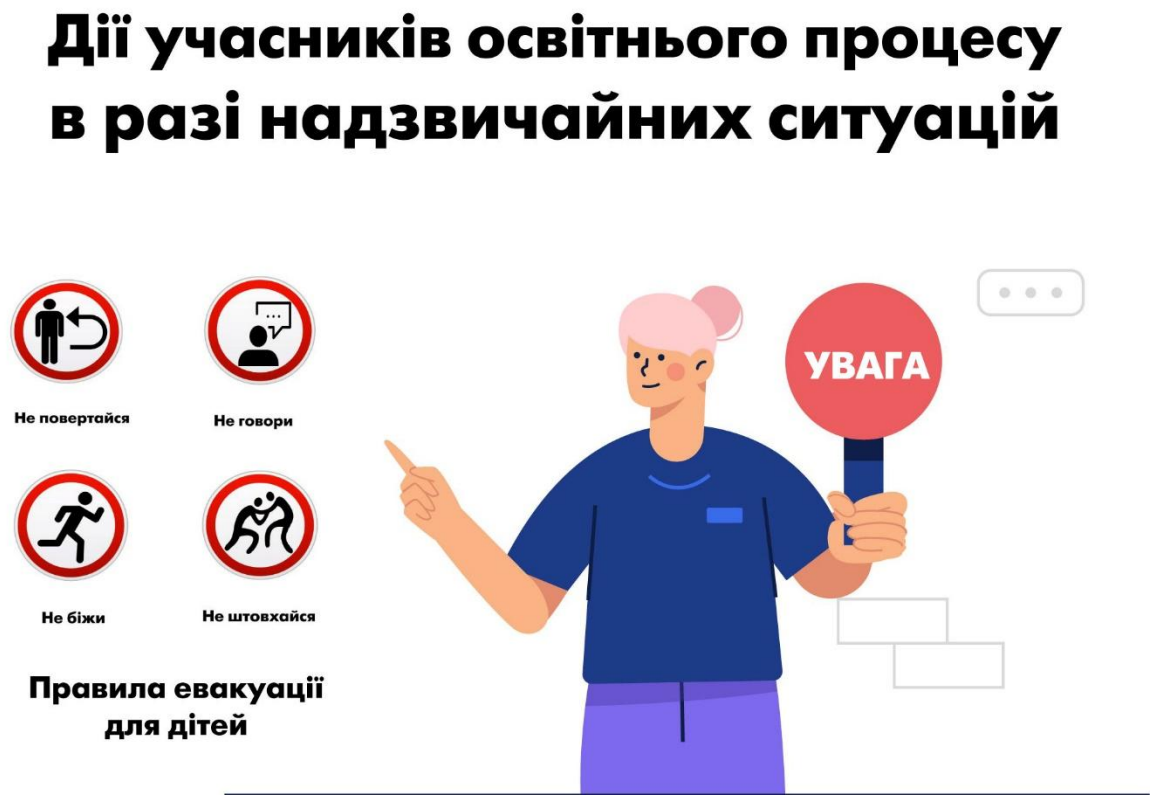

Рис. 1. Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій

Рис. 2. Діти більш вразливі до надзвичайних ситуацій

Рис. 3. Один з видів соціальної роботи в Африці

Рис. 4. Проектна робота з соціальної роботи з підлітками

Рис. 5. Навички та виклики для соціального робітника

Рис. 6. Категорій надзвичайних ситуацій у підлітків. Вагітність

Рис. 7. Цілі та функції соціальної роботи

Рис. 8. Соціальна робота. Сфера застосування

Рис. 9. Види соціальної роботи